

O zadevi slovenskiga pravopisa tujih beséd.

(V natis poslano.)

Kar je naš materinski jezik bolj izobražen, in se razne reči v njem pišejo, potrebuje, kakor vsak omikani jezik, mnogo tujih beséd, posebno lastnih imén. Ker se pa naš slovenski pravopis od družih večkrat zares bitstveno razloči, postane važno vprašanje: kako hočemo mi tuje besede pisati, da bode prav? Pravopis lastnih imén zasluži posebno vso pozornost slovenskih rodoljubov. Naš namen ni, se v obširno preiskovanje todne reči spustiti; mi hočemo samo napčnost pokazati, čerko „j“ pisati, kjer je izvorni pravopis nima. Kteri le nekoliko izobražen Slovenec zamore hladnokervno brati na priliko besede: Diogen, Sion, Austria, ceremonia i. t. d. takole pisane, Dijogen, Sijon, Avstrija, ceremonija. Da pa zamoremo to napako dostojno pokazati, da bo slehern prepričan, kteri resnico ljubi, in se da sploh kake reči prepričati: hočemo pretresti 1) izreko in 2) djanško rabo imenovane čerke.

1. Kar zadene izreko, poterdim, da nekteri Slovenci čerko j izrekujejo, kjer je drugi narodi ne pišejo: toda ta izreka ni na celem Slovenskem navadna, in ni lepa, toraj ne zasluži knjižne veljavnosti. Nekteri Slovenci, (posebno Gorenci) ne terpe od začetka besede čiste glasnice in v sredi dveh glasnic skupaj, temuč predstavijo ali vcepijo „j“ ali pa „v“. Če je pa ta izreka zares tako lepa, moramo pravopis mnogih beséd spremeniti, in ne smemo več pisati, na priliko: imam, pošem, oče, nauk, Eva ... temveč po nelepi izreki nekterih krajev: jimam, pojšem, voče, navuk, Jefa ... kar gotovo noben Slovenec ne poterdi. V 3. sklonu (dativ) jo Slovenci že davno opušajo, čeravno izreka od družih sklonov ni razločna, le prav po redko se bere: „Mariji, Avstriji“ ... kar pa večina Slovencev že davno napakam prišteva. Toraj že ravnoslednost (consequenz) tirja, da se imenovani čerki saj v knjižnim jeziku upremo, namesto da bi jo hotli celimu narodu vriniti. Samo v 2. sklonu dvojo- in višebroja, kjer na konec besede pride, se ne da opustiti, če rečem, n. p. „zastran teh ceremonij.“

2. Začetek te napake je bil brez dvoma, da so naši spredniki se preveč ravnali po napčni izreki nekterih krajev, in v imenu „Maria“ začeli čerko j pisati. Dokler je bila slovenšina še neizobražena, se razun molitevnih knjig v njej ni skoraj nič pisalo, ni te napake nihče porajtal, zakaj samo v imenu nekterih svetnic je bila navadna. Kar je pa slovenšina bolj omikana, in se vsakoverstne reči v njej pišejo, imamo takih beséd na jezere. Ali hočemo pri vsih čerko j vcepiti? — Slovenci si tega še niso upali storiti, velikoveč je v tej zadevi pri nas takošna zmešnjava, da bi je nihče ne verjel, ko bi ga lastne oči ne prepričale. Naj nam bo dopušeno, svoje besede z nekterimi izgledi vterditi. „Časnik“ št. 31. piše: Grecia, geografija, historia; št. 37. pa „geografija, historija, Perzija“ — št. 36. najdemo: „Porusia, Anglia, Belgia“ kmalo pa: „Avstrija in Porusija.“ Časnik stanovitno piše: Dalmacia, Macedonia, Galicia; Benkov Tone v „Novicah“ l. 21. pa: Ilirija, Makedonija, Dalmacija (vendar pa Apolonia); „zg. Danica“ pa v listu 23. demokracija, filozofija, Samarijan i. t. d. Sploh se besede: India, Sicilia, Silezia, mision i. t. d. najdejo pisane s čerko „j“, in brez te čerke *). — Ker je pa temu tako, kdo je

pa v stanu razsoditi, kdaj da moramo čerko j vcepiti, kdaj pa opustiti? Naznanite nam saj pravilo, po katerem se ravnate! — Iz vsega mi posnamemo, da nekteri še vsikdar tuje besede pišejo, kakor jim ravno izpod peresa pride. Slovenci! bodimo ravnosledni; popustimo ta šlendrian (lepšega imena ta zmešnjava ne zasluži), in dajmo čerki „j“ povsod slovo, kjer je izvorni pravopis nima *).

(Konec sledi.)

Novičar iz slovenskih krajev.

Xp. Iz Celja. (Konec.) 18. rožnika so stali pred porotno sodbo Lubej, Rodušek, Vutolen in Peklič, vsi 4 vinogradniki v Košici poleg Kisle Vode obdolženi krive prisega pred sodbo. Lubej je bil zavolj neke majhne zajčje tatvine k okrajni sodii poklican; v ti zadregi je podkupil imenovane 3 može z vinam in vsaciga z 1 gold., da so po krivim na njegovo vést prisegli, da so ga o tistim času, ko je obdolžen bil zajca vstrelili, nekod drugod vidili, kar so prič e tajile; zapeljivec Lubej in zapeljanec Peklič sta tajila — Rodušek in pa Vutolen sta obstala krivo prisego. Ne zapopademo, kako se je to zgodilo, da so porotniki ta dva, ki sta svojo krivico obstala, „ne kriva“ spoznali (ali morebiti niso poslednje povzeme (reasume) v nemškem, njim ne popolnoma umevnim jeziku dobro razumeli?), una dva pa, ki sta tajila, so „kriva“ spoznali. Na to so sodniki Ljubeja na 8 mescov, zapeljaniga Pekiča pa na 14 dni v ječo obsodili. Ta sodba je žalostno dokazala, kako malo podučeno je še ljudstvo tu in tam, ker nekteri mislijo, da kriva prisega ne na svojo, ampak na vést kakiga družiga, ki to prevzame, ni greh!! — Poslednja sodba je bila zoper Jožefa Herga, 25 let stariga čverstiga fanta iz Mesgoric pri Ptujim, obdolženiga hudodelstva poskušene silne nečistosti in prestopka zoper telesno varnost; njem nasprot je stala pohlevna 27 let stara dekla. Porotniki so ga „kriviga“ spoznali, in s tem pokazali, da ima tudi čistost proste dekke sveta biti; po tem je bil na 14 mescov v ječo obsojen. Zagovornik g. Forreger je napovedal, da bo vikši sodii na Dunaj dokaz predložil, da, kar je Herga storil, ni bilo hudodelstvo, da tedaj razsodba porotnikov ne more veljati. — S to sodbo so bile sedanje porote sklenjene; gosp. predsednik je v lepim nemškem jeziku slovenske porotnike poslovil!! Zala Ana Alexander iz Marburga, ki je obdolžena, da je svoje reditelje zavdala, pride še le o prihodnji poroti pred sodbo, ker njeni zagovornik še daljniga preiskovanja želi.

Iz Štajarskiga. ** Nov čudež krog Celja slovi, in se clo že do Krajskiga, Koroškiga in Horvatskiga širi; — čudež, kteriga neki dve uri od Vitanja na Bohorju nekteri viditi hočejo. Vidi se jim, pravijo, podoba matere božje na visoki smreki, ktera dva verha ima, in med njima se nek čudna podoba izobrazuje. —

z našim spačenim »Avstrija,« in kteri zasluži spredek, že same oči razsodijo. Pis.

*) Imenovano napako so nekteri Slovenci že davno spoznali, pa namesto nje drugo vpeljali. Pisali so in nekteri še pišejo: miljon, bataljon, Cecilja. V tacih besedah se morate čerki lj razstavno (separat) izreči, kar je zoper naturo slovenskih jezikov. Čerki lj ste en glas, pa se le v nekterih krajih (posebno na Gorenskem) dobro izrečete. Toraj moramo pisati: milion, batalion, Cecilia. — Nekteri pa mislijo, da jo moramo zato pisati, ker se drugači dolgost (quantitas) glasnice »i« ne more spoznati. Temu pa ni tako. Če pišemo: ceremonija, akademija — noben bravec dolgosti ne bo spoznal iz samiga pravopisa, ne povdarka ne stavimo, ali če mu že ni od drugod znana. Pis.

*) Naj terdovratnia vendar pa je v besedi: »Avstrija.« Mi vprašamo: kakšin razločik je zastran izreke v besedah: Austria, Italia od ene, in: Galicia, Dalmacia od druge strani, da bi jih mi v pravopisu ločili? Ni družiga treba, kakor samo primeriti evropski pravopis: »Austria«

dobiček, ker ne išejo semena, ker so meso- in merčeso- jedi, da le bramore, červe majskih kebrov in druge merčese, katerih more biti na tvoji njivi mergoli in ti njezne koreninice rastljin pokončajo, s plugam in brano na svitlo pripravljene pobirajo in povžijejo.

Ako se resnice tega še bolj prepričati hočeš, pre-
ôrji travnik ali senošet, brez da bi po tem na njo kaj semena vsejal, in vidil boš, če količkaj paziš, koliko merčesov si na dan spravil, in kako marljivo jih te ptice pobirajo.

Ali tudi kot mesojedci so te ptice človeku in de-
želi v veliko korist; brez da bi roparce bile — razun srake, ktera včasih tudi mlade in majhne ptičke v gnje-
zdu ali kakor si bodi napade in požrè, tudi svitile reči rada vkrade in v svoje gnjezdo nese — vso merhovino pocepanih žival poišejo, povžijejo in nam tako zrak či-
stijo, ki se po gnjilini in trohljini merhovin okuži.

Neka druga jako koristna ptica je štorcklja, čaplja (Storch); ali ta žival je tako nježnočutljiva, da vsako nar manjši zamero dobro v spominu ohrani. Zatoraj jo sedaj pri nas na Krajskim redkokrat vidimo, ker je gotovo večkrat po nevednih ljudéh preganjana bila — le na Ljubljanskim močirju se včasih še ktera vidi. Kače, krastavice in take ostudne laznine nimajo veči sovražnice med pticami od štorcklje; ona nar bolj stru-
peno kačo brez škode požrè, in ena rodovina tega ple-
mena je v stanu cel okraj človeku in živini škodljivih golazin jih pokončaje očistiti. To učé skušnje tacih kra-
jev, kjer ž njimi prijazno ravnajo in jim mirne pustijo njih gnjezda, ktere si iz šib spletajo, in na strehe cerkev, hiš ali na dimnike narejajo. Če ravno je ta ptica od-
letavnica (Zugvogel), vunder, kjer se enkrat vdomaci in mirno pustí, vsako leto spet pride in staro gnjezdo v last vzame. Mlada štorcklja se pustí tudi k hiši pri-
vaditi, ter živi potem med hišno perutnino prav prijazno in zraven merčesov tudi zernje jé; je pa potem pri hiši jako koristna, ker se takimu dvorišu nobena ro-
parca — še postojna in jastrob ne — ne bliža, ker se štor-
ckleviga ojstriga kljuna boji, ki je tako vstvarjen, da se na vse platí v bran postavi in hudo vseka; privaje-
na se tudi za hišno perutnino bojujej.

(Dalje sledí.)

● zadevi slovenskega pravopisa tu- jih beséd.

(V natis poslano.)

(Konec.)

Da pa svoje dokaze ob kratkem povzamemo. Mi od-
svetujemo tuje besede s čerko *j* kerpati: a) ker ni lepa, ni vredna knjižne rabe; b) ker tako sirovost in neizo-
braženost našega jezika očitno kažemo; c) ker moramo v tej zadevi vendar enkrat k stanovitosti in edino-
sti priti; d) ker bi nas to k nasledkom pripeljalo, kte-
rih bi sami ne želeli, posebno ko se bo začelo o zgo-
dovini in zemljopisu v našem jeziku kaj več pisati; e) ker se tako hipoma od ostalih Slavenov odcepimo*).

Tudi čerke *v* namesto *u* v tujih besedah ne poter-
dimo. To posebnost so Slovenci vpeljali, ker naš jezik nima dvojglasnic (diftongov). Pa take besede niso slo-

venske, toraj niso na naš pravopis vezane. Slovenci izrečemo tihnico *v* povsod mehko. Ta izreka pa ni slo-
vanska. Ostali Slaveni jo na koncu besed in v sredi pred tihnico zgovoré oestro, to je, skoraj kakor „f“, ali kakor Nemci v besedah Nerv, naïv, zato v rus-
kih imenih Nemci naravnost ff pišejo, na priliko Ti-
toff. Po tem takem tudi drugi Slaveni naših knjig ne morejo prav brati, če pišemo: Evropa, Avstrija ... ker sami pišejo in govoré svigdar: Europa, Austria. Nas Slovence pa izvorni evropski pravopis nič ne moti, in slovanska uzajemnost ga nam tudi nasvetuje.

Če je kakimu narodu sloga potrebna, je gotovo mnogo razcepljenim Slavenom, posebno pa nam Sloven-
cem. Nekteri nam obetajo zlate čase, kader bo naše slovstvo obogatelo, kakor družih narodov, postavimo Nemcev. Mi pa pravimo: Velika nespamet in krivica bi bila, od Slovencev, to je, od poldruziga miliona o slovstvu to tirjati, kar je storilo blizo 40 milionov Nem-
cev, več ko 30 mil. Francozov i. t. d. Nam ne ostane družiga, ako hočemo svojo národnost ohraniti, kakor da se z Jugoslaveni zjedini-
mo, potlej nas je 10 milionov, to je, toliko kot Angležev, kateri imajo vseobsežno literaturo; potlej jo zamoremo tudi mi doseči. To zje-
dinjenje se pa na en hip ne more zgoditi, temuč od stopnje do stopnje. Ena taka stopnja je tudi, da se o pravopisu tujih imen z Jugoslaveni zjedini-
mo. Potrebo smo zadosti skazali. Tako nam ostane še iskrena želja, da bi nas Slovence v tej zadevi obsegla mila sloga, in da bi nikdar ne pozabili važnih besed: „sloga jači, nesloga tlači“ ali „concordia res parvæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur.“

Družba zemljoznanstva in rudar- stva Krajske dežele in povabilo k pristopu.

Začasni odbor te po izgledu družih deželá novo osnovane in za našo domovino gotovo imenitne in važne družbe je razglasil uni dan v nemškem Ljubljanskim časniku povabilo k pristopu te družbe, in je priložil tudi družbine postave, ktere razlagajo namen, o-
pravilstvo in osnovo te družbe.

Prošnji, da bi tudi v „Novicah“ naznanili začetje in početje te družbe, se radi vdamo, ker, ako bo družba mo-
čna postala po premoženju, zvedenih in pridnih udih, je gotovo veliko koristniga za natanjčnisi spoznanje v zemlji še skritih zakladov za domače rudarstvo in kupčijo in veči prihodke domovine po nji pričako-
vati. Želeli bi vunder, da bi se družbine postave, ktere razodevajo namen in opravilstvo te družbe, in prihodnjič razglasovani družbini spisi tudi v doma-
čim jeziku na znanje dajali, ker je misliti, da bi znal tudi kakošen bolj premožen mož v družbo stopiti, ki nemškiga jezika ne razume, in če tudi kakošno nemško besedo zna, vunder v nemškem jeziku razglašenih po-
stav ne razume in ne vé, kaj se pravi „geognostisch“, „montanistisch“, „technisch“, „comerziell“, „literarisch“, i. t. d. To so pa le naše misli, kte-
rih odboru ne vrivamo, in jih le v prid družbi razode-
nemo, ker smo prepričani, da pri nas nobena družba ne more na terdnih nogah stati, ali saj ne občnokor-
istna biti, dokler je le enostranska, namreč dokler dela in piše le edino samo za tiste, ki nemško znajo. Od tod mende izvira tisto hiranje nekterih družb, zoper ktero se sliši mnogokrat tožiti, ker so le nemške polovi-
čarce, in ni prave národske združene moči. Če se v deželi dva jezika govorita, delajmo tako, da bo za vse prav, da bo vsak vedil, kaj hočemo od njega. Marsikaka kaplica bo pritekla po tem h kaplici, in iz več kapljic bo izviral studenec, iz več studencov reka i. t. d. Vsim razumljivi bomo vsim vstregli. To se-
daj ne more drugač biti; ljudstva so se zbudile in ter-

*) Čerka *j* prepogosto rabljena, stori jezik nepotrebno mehak, in pri nobenem slavenskem kolenu se tako pogosto ne piše, kakor pri nas. Iliri jo opušajo ne samo v tujih besedah, temuč tudi v 2. stopnji priloga (comparativ) na priliko pri-
jetnia reč. Prav bi bilo, da ji tudi mi Slovenci slovo damo pri vsih besedah, ktere v 3. sklonu na koncu »ii« do-
bivajo, in pišemo n. p. sodnia, komisia, vradnia, škofia i. t. d. Ze smo zgoraj opomnili, da nikdar ne naznani, ali je glasnica »i« potegniti ali hitro izreči. Prav bi utegnili tudi biti, da jo, tujcem naš jezik polajšati, po izgledu Ilirov za »r« povsod opušamo, in pišemo, na prili-
ko, papira, cesara, gospodara. Pis.